

# กำแพงเมืองประตูเมืองและบ่อน

ก่อนที่ผู้เขียนจะนำชมโบราณวัตถุสถานของเมืองเก่าสุโขทัย  
จะได้แนะนำและนำชมกำแพงเมือง และประตูเมืองเพื่อให้ท่านผู้  
อ่านได้ทราบอาณาเขตของตัวเมืองเก่าสุโขทัยด้วย

สำหรับ กำแพงเมืองสุโขทัย นั้น มีลักษณะเป็นรูป  
สี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านกว้างมีความยาวประมาณ ๑๔๐๐ เมตร ซึ่ง  
เป็นด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตกส่วนด้านยาวเป็นด้านทิศ-  
เหนือและทิศใต้มีความยาวประมาณ ๑๘๑๐ เมตร กำแพงทั้งสี่ด้าน  
เป็นกำแพงดิน ๓ ชั้น และมีคูเมืองคั่นกลางระหว่างกำแพงเมือง  
เข้าใจว่าคงจะขุดดินมาถมทำกำแพงเมืองนั่นเอง กำแพงเมืองทั้งสี่  
ด้านนี้ปัจจุบันยังอยู่ในสภาพที่ดีพอควร ดูหรือเพื่อทำทางเดินหรือ  
ทำถนนผ่านบ้าง แต่ยังอยู่ในสภาพที่ดีเป็นส่วนใหญ่ดีกว่ากำแพง  
เมืองเมืองเก่าอื่นๆ หลายเมือง

สำหรับกำแพงเมืองสุโขทัยมีลักษณะแปลกกว่ากำแพงเมือง  
อื่นๆ อยู่ก็คือเป็นกำแพงเมืองสามชั้น ท่านผู้อ่านอาจจะไม่เคยพบ  
กำแพงสามชั้นมาก่อนก็ได้ เรื่องกำแพงเมืองสามชั้นนี้อาจารย์  
ศรีศักร วัลลิโภดม ได้สันนิษฐานไว้ในบทความเรื่อง “ศรีบูร”

ซึ่งพิมพ์ในวารสารโบราณคดี ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ ว่า "... ข้าพเจ้าจำเมืองที่มีกำแพงสามชั้นเป็นเมืองรุ่นเก่าของแคว้นสุโขทัย ซึ่งอาจมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ลงมา..." และอีกตอนหนึ่งกล่าวไว้อีกว่า "... บรรดาเมืองโบราณของกรุงสุโขทัยหลายเมืองที่มีชื่อปรากฏในศิลาจารึกครั้งพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ ลงมา เป็นเมืองที่มีศรีบูรหรืออีกนัยหนึ่งกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้น กำแพงเมืองก่อด้วยหิน มีคูน้ำล้อมรอบ ๒ ชั้น ลักษณะเมืองมีรูปร่างไม่สม่ำเสมอยกเว้นเมืองสุโขทัยเมืองเดียวที่มีรูปร่างสม่ำเสมออันเนื่องจากได้รับอิทธิพลมาจากเมืองแบบขอม ..."

คำว่า "ศรีบูร" อันเป็นชื่อบทความของอาจารย์ศรีศักรนั้น ก็คือกำแพงเมืองสามชั้นนั่นเอง คำนี้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ผู้เขียนขอคัดมาลงไว้ให้ผู้อ่านได้อ่านดังนี้

"... กลางเมืองสุโขทัยนี้มีน้ำตระพังโพยสี่ไต่กันดี ถังกินน้ำโขงเมื่อแล้ง รอบเมืองสุโขทัยนี้ ศรีบูร ได้สามพันสี่ร้อยวา..."

จากศิลาจารึกตอนนี้แสดงให้เห็นว่ากำแพงเมืองสามชั้นที่เห็นปัจจุบันมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว

นอกจากกำแพงเมือง ท่านผู้อ่านจะพบว่ามี ประตูเมืองที่จะเข้าไปยังตัวเมืองได้ ซึ่งมีประตูเมืองที่กำแพงเมืองทั้งสี่ด้านรวม

๔ ประคุด้วยกัน สำหรับชื่อประคุดเมืองนี้ปรากฏในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงกำหนดตำแหน่งตำบลนอกมีชื่อว่า ประคุดกำแพงหัก เข้าใจว่าคงจะตั้งชื่อนี้เพราะกำแพงค้ำนี้หักมาก่อนก็ได้ ชื่อเดิมมีชื่ออะไรไม่ปรากฏ ประคุดกำแพงหักนี้ ถนนจรดวิถีถ่อง จากสุโขทัยไปตาก ผ่านเข้าตัวเมืองสุโขทัยที่ประคุดนี้ ส่วนประคุดที่กำแพงเมืองค้ำนทิกค้ำนี้มีชื่อว่า ประคุดศาลหลวง ที่กำแพงค้ำนทิกค้ำวันค้ำมีชื่อว่า ประคุดอ้อ และที่กำแพงค้ำนทิกค้ำมีชื่อว่า ประคุดนะโม และที่หน้าประคุดทั้ง ๔ นี้ปรากฏว่ามีซากของบิ๊อมอยู่ด้วย ซึ่งอาจารย์มานิต วัลติโกคมเขียนไว้ในบทความเรื่อง “สถาปัตยกรรมสุโขทัยว่า” “หน้าประคุดมีซากบิ๊อมทั้ง ๔ ประคุดเนื่องด้วยมีบิ๊อมบังประคุดอยู่ทำให้แลดูเสียลักษณะความงามของเมือง และไม่ทราบว่ามีไว้เพื่อประโยชน์ยุทธนาการอย่างไร”

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จยังเมืองเก่าสุโขทัย พระองค์ก็ได้เสด็จไปยังประคุดอ้อ ประคุดศาลหลวง และประคุดนะโมด้วย ทรงข้อความที่ปรากฏในพระนิพนธ์เรื่อง “จดหมายระยะทางไปพิษณุโลก” ของพระองค์ ผู้เขียนขอคัดมาลงดังนี้

“คูเวทสถานที่สวยงามพอใจแล้ว กลับเดินมาทางเดิม เข้า

ทางเข้าข้างตระพังเงิน เดินตรงไปทางตะวันตก **คูประตูล้อ** ซึ่งเป็นประตูหลังเมืองด้านตะวันตก กับทั้งบ้อมกำแพงที่นั่นด้วย กำแพงเมืองมีสามชั้น เห็นเป็นแท่งมูลดิน จะเป็นกำแพงเดิมก่อนแล้วพังเสีย ภูเขาจะเด่นเห็นดินอย่างฝรั่ง เช่น ถพบูริกไม่ทราบงามจะเด่นอย่างฝรั่ง ด้วยเห็นดินลกลเป็นก้อนๆ เทินชั้นในสูง ๓ วา ประตูอ้อตัดเทินออกไป มีอิฐก่อกันข้างล่าง แต่ข้างบนจะมีซุ้มๆ เป็นอย่างไรไม่ทราบไม่มีเสียแล้ว หน้าประตูมีบ้อม ขวางบังช่องประตูอยู่ บ้อมนั้นก็เห็นเป็นแท่งเนินดินเหมือนกันสูง ๑๐ ศอก เทินชั้นกลางอยู่นอกบ้อมออกไปสูง ๖ ศอก เทินชั้นนอกสูง ๕ ศอก..."

จากข้อความนี้ท่านผู้อ่านก็คงจะทราบถึงสภาพของประตูอ้อ ซึ่งเป็นประตูทางทิศตะวันตก และสภาพของกำแพงเมืองสามชั้นที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จเมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ซึ่งผ่าน มา ๗๕ ปี ล่วงแล้ว และอีกตอนหนึ่งพระองค์ได้ทรงนิพนธ์ถึงประตูศาลหลวงซึ่งอยู่ทางทิศเหนือว่า

"ออกจากศาลพระประแดงไปกุ **ประตูศาลหลวง** ชื่อนี้ เห็นจะออกจากใกล้ศาลพระประแดงนี้เอง ประตูนี้ก็เหมือนประตูอ้อซึ่งไปกุเมื่อเช้า มีเทินสามชั้นและมีบ้อมขวางประตูเหมือนกัน"

ส่วนประตูนะโมฯ พระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ออกจากวัดใหม่กลับย้อนมาสู่ประตูเมืองข้างใต้เรียกประตู  
นะโม ฯ ประตูและบ้อมกำแพงก็ทำนองเดียวกับประตูอ้อ . . .”

นอกจากนั้น นายมะลิ โกลสันเทียะ ยังได้กล่าวถึงประตู  
นะโมไว้ในหนังสือนำชมโบราณวัตถุสถานจังหวัดสุโขทัยว่า

“ประตูนะโม ฯ เป็นประตูเมืองด้านทิศใต้ มีบ้อมขวาง  
หน้าประตูทั้งเช่นสองประตูที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่บ้อมตรงหน้า  
ประตูเมืองด้านนี้ ภายในบ้อมเป็นที่ตั้งวัด ซึ่งมีเสาศิลาแลงและ  
ฐานชุกช้อยู่ . . .”

สำหรับวัดที่กล่าวถึงในข้อความนี้ ถ้าเป็นวัดจริงก็นับว่า  
เป็นของแปลก ที่มีวัดอยู่ภายในบ้อม

ก็พอสรุปให้ท่านผู้อ่านได้ทราบว่าเป็นประตูเมืองเก่าสุโขทัยมี  
๔ ประตูด้วยกันคือ

- ประตูกำแพงหัก ด้านตะวันออก
- ประตูศาลหลวง ด้านเหนือ
- ประตูอ้อ ด้านตะวันตก
- ประตูนะโม ด้านใต้

สำหรับการขุดแต่งประตูเมืองเหล่านี้ กรมศิลปากรได้ทำ  
การขุดแต่ง และทำการถากถางวัชพืชที่ปกคลุมอยู่บนกำแพงให้  
โล่งเตียน พร้อมทั้งขุดลอกคูเมืองด้านใต้และด้านตะวันตกบางตอน

ด้วย นอกจากนั้นยังทำถนนเลียบบภายในกำแพงเมือง ก็เป็นถนน  
ดินทับหน้าด้วยลูกรังเป็นบางตอน ดังนั้นท่านผู้อ่านอาจจะเดินทางไป  
ไปตามถนนเลียบบภายในกำแพงเมือง เพื่อชมกำแพงเมืองก็ได้

เมื่อท่านผู้อ่านได้ทราบเรื่องราวของกำแพงเมือง บัอม และ  
ประตูเมืองเก่าสุโขทัยแล้ว ต่อไปผู้เขียนจะพาท่านผู้อ่านเข้าไปชม  
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีโบราณ  
วัตถุที่น่าสนใจ น่าศึกษาหาความรู้มากมาย